

HERALDISK TIDSSKRIFT

BIND 2 • NR 14 • 1966

Heraldiken i dag
Av C. G. U. Scheffer

SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA

Heraldisk Selskab • Heraldininen Seura • Skjaldfræðafélagið

Heraldisk Selskap • Heraldiska Sällskapet

Heraldiken i dag

Av C. G. U. Scheffer

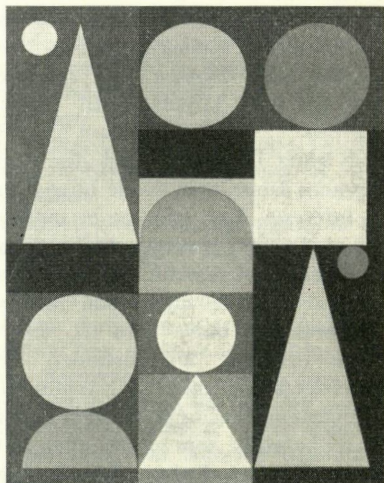
DET är naturligt att den heraldiska bildframställningen får sin prägel av den rådande tidsstilen. Men om det då inträffar att tidsstilen har helt andra utgångspunkter, kanske diametralt motsatta mot heraldiken, är det lika naturligt om resultatet för vapenkons-ten blir ofördelaktigt. Man kan iakt- taga detta i rokokons lekfulla och adertonhundratalets naturalistiska he- raldik.

Min studie skall begränsas till den för heraldiken grundläggande vapen- målningen. Givetvis måste vapenkons- ten vid material, som icke medge framställningar i färg, exempelvis inom sfragistiken, söka sig andra ut- trycksmedel; detta är emellertid ett spörsmål, som jag ej funnit anledning upptaga i detta sammanhang.

Här inställer sig nu frågan hur för- hållandena gestalta sig den dag, som i dag är. Gå strävandena isär eller råder samstämmighet mellan heraldi- ken och tidsstilen? Kan heraldiken med sitt medeltida rotfäste ha någon- ting gemensamt med det moderna, radikala måleriet? Till överraskning för många kan den sista frågan få ett helt positivt svar. Icke sedan heral- dikens uppkomst under högmedeltiden har inom måleriet ytmässighet och obruten färgverkan tillmätts en sådan programmatisk betydelse som i våra dagar, alla skiftande »ismer» till trots.

Låt oss först taga del av R. Broby- Johansens träffsäkra karaktäristik av det medeltida färgsystemet i den över- sikt om färgens historia i Europa, som inleder hans år 1952 i svensk upplaga utkomna bok *Världsmästare* (Verdens- mestre): »I ett sådant system finns det

ingen plats för skiftande belysningar utan endast för fast lokalfärg — dock inte hämtad från naturens falska bländ- verk genom direkt iakttagelse utan från traditionen. Den djuplösa ytte- korationen söker sitt berättigande i en helt annan riktning än illusionsbilden. Det är det dekorativt uttrycksfulla som behärskar färgspelet. Djur och växter, himmel och jord målas allt efter om- ständigheterna lika gärna röda som gröna, lika gärna blå som gula. Och färgerna är mättade, rena koncen- trade idealfärger, som inte utan skäl kallas himmelska, så nära kommer de det absoluta röda, blå, gula och gröna som i sin fullkomlighet bara är tänk- bara i en annan värld där allt är utan vank och lyte.» Sådan var vapenkons- tens grogrund. Insikt härom är nöd- vändig för en rätt förståelse av dess väsen.

1. Komposition »Gult» av Auguste Her- bin år 1946.

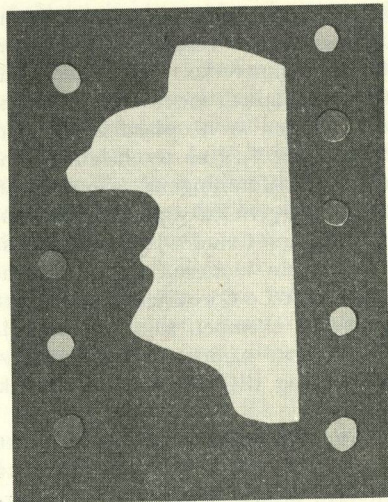
Från nu angivna utgångspunkter framstår vapenkonsten med sina fåtaliga, valörbestämda tinkturer närmast som en renodling av det högmedeltida måleriets principer, en renodling som för heraldikens vidkommande ter sig motiverad och som hos en alltmör konstförståndig publik bör kunna påräkna förståelse och intresse med tanke på dess påtagliga överensstämmelser med det moderna måleriet.

Det mest påfallande draget i modernt måleri är väl de lysande färgernas återkomst. Detta drag återfinnes renodlat hos neoplasticismen, som även har ytmässigheten på sitt program. En strävan hos denna konstriktning att begränsa antalet färger gör dess frändskap med heraldiken än mer påtaglig. Betecknande är att neoplasticismens företrädare visat ett intensivt intresse för färgproblemen och kämpat för sina åsikter både med penna och pensel.

Riktningens grundare Piet Mondrian framhåller, att dess främsta uttrycksmedel är »die reine und bestimmte Farbe, deren Flächen der Oberfläche des Bildes äquivalent bleiben, dass heisst: die Farbe bleibt flach in der Fläche. Sie wird nicht entsprechend den Modulationen der Form abgeschwächt» (Michel Seuphor: Piet Mondrian, 1957). Som de flesta av Mondrians teser skulle dessa även för en heraldiker bjudande ord ha förlorat på en översättning.

Av de många andra moderna målare, som arbetat med heraldisk färgverkan, skall uppmärksamheten här endast riktas på tre i sammanhanget markanta namn.

Auguste Herbin »när på 40-talet fram till ett starkt personligt nonfigurativt måleri, i vilket han med enbart plangeometrisk element, cirklar, trianglar, rektanglar i klara lysan-

2. »Monsieur Loyal» ur collage-samlingen »Jazz» av Henri Matisse (utg. år 1947).

de färger och rent svart och vitt organiserar ett rytmiskt form- och färgförlopp, på en gång lidelsefullt aktivt och heraldiskt klart och exakt» (Lexikon för konst), figur 1.

Henri Matisse har kanske utfört sina skönaste verk, när han med sax och färgade papper fördelade plana färgytor (figur 2).

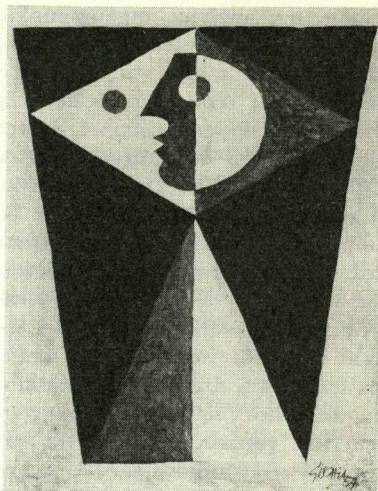
Leon Gischia har i oljemålningen »Ansikte» år 1957 använt sig av den i heraldiken så vanliga metoden med motsatta tinkturer (figur 3).

Vår heraldik befinner sig sålunda i den lyckliga situationen att i väsentliga avseenden vara i samklang med tidens konstnärliga strömningar. Hur väl heraldiska uppgifter ligger till för den moderne konstnären kan man för övrigt finna prov på. Otto G. Carlsson, som för bok- och manuskriptauktionen Pro Finlandia särskilt komponerade ett exlibris med särpräglad men dock traditionell lejonbild, utförde även ett par förslag till moderna bor-

gerliga vapen. De äro fogade till Johan Klebergs uppsats »Heraldik« i volymen Måleri i Hantverkets bok (Stockholm 1934, färgplansch mot s. 430). Ätminstone det ena är neoplasticistiskt rätttroget (figur 4). I en recension i Svenska Exlibrisföreningens årsbok 1943 har jag återgivit ett vapenexlibris, skuret i trä av Claude Jeanneret, mest känd för sin moderna arkitektur under namnet Le Corbusier (figur 5). Ett ytterligare exempel, som det må tillåtas mig att nämna, är Lennart Rodhes omslag till min bok »Heraldisk spegel«.

Nutidsheraldiken har förvisso ett enastående tillfälle att göra klart att den icke önskar dväjas i det kulturhistoriska kuriosakabinettet utan vill intaga sin plats i det levande livet. Hur har den då förvalt sitt pund?

De gjorda framstegen äro betydande. Medeltiden är numera den stora epok, mot vilken alla rikta sina blickar. — Det bör till äventyrs påpekas, att medeltidens heraldik icke är framstående bara därför att den tillkommit under denna tid. Det är givet att under heraldikens åttahundraåriga historia det även under perioder av hög heraldisk konstutveckling kan framletas exempel på manér, som arbetat med lättvunna effekter. Medeltidens heraldik är såsom redan antytts framstående därför att under sagda period i sig logiskt uppbyggda principer tillämpats i större utsträckning än vad eljest varit fallet. Dessa principer gäller det att utkristallisera, ty de äro allmängiltiga och konstituera en självständig heraldisk konstart. — Enighet råder vidare om att figurerna skola väl utfylla fälten och att perspektivisk ritning samt naturalistiskt återgivande icke skola förekomma. Färglagarna, som så ypperligt behandlats av Hallvard Trætteberg i Meddelanden från Riksheraldi-

3. »Ansikte», oljemålning av Léon Gischia
år 1957.

kerämbetet VIII (1938), betraktas som sakrosankta. Inför en sådan översvalande heraldisk bekännelsestrohet frågar man sig varför resultaten ändock så ofta äro så nedslående. Det är trots allt icke svårt att påträffa de rännilar, som underminera skyddsvallarna. Schatteringar, glansdagar och skuggor åstadkomma för ytmässigheten förödande reliefverkan samt uppluckring av bilden. Därmed är också vägen fri för naturalismens återkomst. Det har icke lyckats den heraldiska färgteorien att tillfredsställande dämna upp dessa felkällor. Anledningen torde vara deras sekundära natur. De förekomma egentligen icke på det teoretiska planet utan ge sig tillkänna först i den praktiska tillämpningen.

Det senast anförda må belysas med ett par jämförande exempel. Som sådana kunna lämpligen tagas de vapenböcker, som utgivits av Kaffe Hag AB. Motpolerna i dessa serier ifråga om framställningssätt bilda »Deutsche Ortswappen« av professor Otto Hupp

och »Die Wappen der Schweiz» av Pau Ganz. De schweiziska vapnen visa i sin väl genomförda ytmässighet en klar och modern skepnad. Även sådana sköldemärken, som förvisso icke äro förebildliga ur kompositionens synpunkt, göra tack vare framställningssättet ett vapenmässigt intryck. De tyska vapnen lämna däremot exempel på vart ett utförande bär hän, som i sig innesluter alla de ovan påtalade konstgreppen. Resultatet har vid de allmänna bilderna ofta lett till ett rent genremåleri.

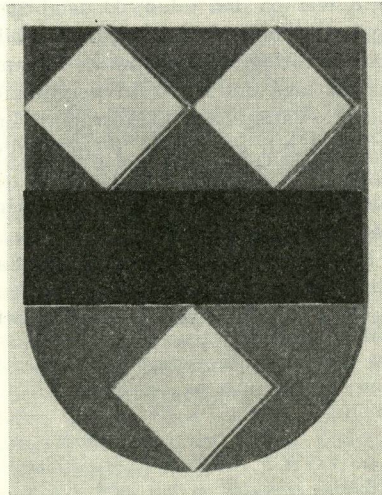
Otto Hupp hämtade sin inspiration i den utgående medeltiden och senrenässansen, perioder, då uppfattningen om färglagarna hunnit bli en annan och ett plastiskt betraktelsesätt var förhärskande. Hupps förtjänster om heraldiken äro obestridliga, men det är uppenbart, att han ifråga om färgsättning varit starkt beroende av sistnämnda tidsperioder. Det är därför knappast förvånande, att han icke bidragit till den heraldiska stilens förnyelse.

Alltifrån tillkomsten av riksarkivets heraldiska sektion och statens heraldiska nämnd år 1953 har den officiella heraldiken verkat för ett framställningssätt, som i lika mån tager hänsyn till vapenkonstens egenart och tillgodogör sig den moderna konstens uttrycksmedel — med andra ord ett framställningssätt, som syftar till färgens supremati och i konsekvens därmed till en förenkling av formen och ett avlägsnande av allt, som kan motverka ytmässigheten.

Den förste att observera de nya signalerna var Ulf Hård af Segerstad i Svenska Dagbladet. I en anmälan den 20 februari 1955 under rubriken »Medeltida heraldik och speedwaystjärnor» redogjorde han för den då pågående utställningen »Sörmländsk heraldik»

på Nyköpingshus. Han konstaterade och »Die Wappen der Schweiz» av Paul ningsintresserade fanns speciell anledning att lägga märke till den strävan efter principiell renodling av symbolerna, som var karakteristisk för de moderna heraldikernas synsätt. Han framhöll även, att den heraldiska myndigheten ofta nog stötte på svårigheter, när det gällde att övertyga en beställare om den rena, enkla heraldikens företräden framför mer insmickrande, yviga och plastiskt tänkta vapen. Den kortfattade redogörelse han därefter lämnade för den moderna heraldiska formgivningen i vårt land blev den första i tryck.

År 1958 redogjorde jag mer ingående för de tillämpade principerna i en uppsats om »Häradsvapen inom Skaraborgs län». Denna uppsats har sedan omtryckts i »Heraldisk spegel». Det bereder mig givetvis en stor tilfredsställelse, att den ärade redaktören för denna tidskrift i sin recension utsäger,

4. Förslag av Otto G. Carlsund till modernt borgerligt vapen med fält av guld, svart bjälke och röda rutor.

att uppsatsen visstnog icke innehåller »andet, end hvad de fleste heraldisk interesserede vil give forfatteren med-

5. Vapenexlibris, skuret i trä av Claude Jeanneret (Le Corbusier).

hold i» (HT II:11/54). Jag är också ganska säker på att han har rätt. »La vérité est en marche». Men uppfattningen att jag skulle ha slagit in öppna dörrar på den tiden, då det begav sig — år 1958 — är felaktig. Ingen bör från historiografisk synpunkt försumma att taga del av Arvid Berghmans inlägg »Västsvenska häradsvapen. Ett program och en kritik» i Göteborgs-Posten den 22 maj 1959 och »Un héraldiste réformateur» i Archivum Heraldicum 1960.

Då riksarkivets heraldiska sektion tillryggalagt sitt första decennium ansåg jag, att de vunna resultaten och

de framtida ambitionerna icke bättre kunde redovisas än genom en utställning av ett antal under perioden utförda vapen med demonstrationens tyngdpunkt förlagd på den konstnärliga aspekten och icke — såsom dittills varit brukligt vid heraldiska exposéer i vårt land — på den historiska. Syftet var att presentera heraldiken som part i arbetet för en modern formgivning. Som självfallet forum framstod då Skandiasförsäkringars skyltfönster vid Västerlånggatan och Mynttorget, där Carl Appelgren under årens lopp lämnat så övertygande prov på att under många former trivs det sköna. Någon redogörelse för utställningen behöver här icke lämnas. Den har ägnats en bildsida i minnesboken »Skandias fönster» (Stockholm 1965), redigerad av Åke H. Huldt, Konstfackskolans rektor, och presenterats av Hans Schlyter för denna tidskrifts läsekrets (HT II:11/31). Vidare har tidskriften Forms redaktör Lars Lindkvist under rubriken »Förnyad heraldik» uppmärksammat utställningen och dess syften (1964:10).

I ett kommande avsnitt skall jag visa prov på vapen, utförda av riksarkivets heraldiska sektion. I denna inledande översikt har jag särskilt velat framhålla att det icke är tillräckligt för heraldiken att vördnadsfullt vända tillbaka till högmedeltiden; den måste även leva med i nutiden, om det skall kunna bli tal om en verklig förnyelse av uttrycksmedlen.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommersiell bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.